

STYLE ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH W PROCESIE WYCHOWANIA MŁODZIEŻY AKADEMICKIEJ DO REKREACJI FIZYCZNEJ

Wstęp

Dwa terminy – styl oddziaływania wychowawczego i styl kierowania wychowawczego – są w literaturze traktowane zamiennie. Wielu autorów przyjmuje za Muszyńskim (1964) określenie stylu kierowania jako „stałego sposobu spełniania roli kierowniczej” (s.109). Styl oddziaływania wychowawczego możemy zdefiniować jako „stałe, charakterystyczne dla określonego wychowawcy metody (sposoby) postępowania w ramach zachowań kierowniczych” (Zalewska 1983, s.188).

Styl oddziaływania wychowawczego nauczyciela jest jednym z wielu czynników warunkujących efektywność jego pracy pedagogicznej. Celem badań jest określenie związku pomiędzy stylem oddziaływań wychowawczych nauczyciela wychowania fizycznego a skutecznością procesu przygotowania studentów do uczestnictwa w rekreacji fizycznej.

Czynnikiem mającym wpływ na pozyskanie nowych zwolenników aktywnego wypoczynku jest tak zwane ciepło emocjonalne emitowane przez wychowawców. Mówimy o pozytywnych lub negatywnych uczuciach wobec studentów. Takie zachowanie jak: oschłość, brak wyrozumiałości, nadmierna surowość są często przyczyną konfliktów wychowanków z wychowawcami, a w konsekwencji nieskuteczności procesu przygotowania studentów do aktywnego uczestnictwa w kulturze fizycznej (Bielski 1996).

W warunkach szkoły wyższej jedynym możliwym stylem kierowania w obrębie wychowania fizycznego jest styl demokratyczny, charakteryzujący się między innymi znaczną swobodą wychowanków w doborze treści zajęć i metod realizacji przyjętych zadań (Rutkowska, Fijewski 1992). W związku z powyższymi założeniami można postawić hipotezę, że im więcej demokratyzmu w oddziaływaniu wychowawczym nauczyciela wychowania fizycznego, tym większa skuteczność procesu przygotowania studentów do uczestnictwa w rekreacji fizycznej.

Materiał, metody i techniki badań

Badania przeprowadzono wśród studentów studiów dziennych kieleckich szkół wyższych. Reprezentatywną grupę pozyskano w drodze losowania grupowego. W badaniach uczestniczyło 513 osób, co stanowi około 4% badanej populacji.

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, natomiast jako technikę zbierania danych zastosowano badania ankietowe.

W zmodernizowanym kwestionariuszu, wykorzystanym przez Bielskiego (1996) do badania stylu oddziaływania wychowawczego nauczycieli wychowania fizycznego, ułożono dwadzieścia cztery pytania, które miały przybliżyć postępowanie nauczyciela podczas zajęć wf, skłaniające się bardziej ku autokratycznemu lub demokratycznemu stylowi kierowania grupą. Wyróżniono cztery grupy zachowań: sposób wyrażania przez nauczycieli sankcji, sposób podejmowania decyzji, sposób traktowania opinii i ocen wypowiedzianych przez studentów oraz sposób odnoszenia się do studentów. Każda z nich jest reprezentowana w kwestionariuszu przez sześć pytań.

W połowie pytań kwestionariuszowych zawarte są zachowania nauczyciela, które powinny mieć miejsce podczas zajęć jak najczęściej (np. nagradzanie za dobrze wykonane zadania, uzasadnianie swoich poleceń, dyskusowanie o różnicach poglądów). Druga połowa pytań dotyczy zachowań nauczyciela, które nigdy nie powinny mieć miejsca (np. ośmieszanie wychowanków, nieuzasadnione karanie, ironizowanie, wrogie nastawienie, prowadzenie zajęć wyłącznie poprzez nakazy i zakazy).

Odpowiedziom na każde z pytań przydzielono od 0 do 4 punktów, w zależności od częstości występowania poszczególnych sytuacji podczas wychowania fizycznego. Cztery punkty oznaczają, w przypadku pozytywnych zachowań nauczyciela, że występują one bardzo często, podczas każdego zajęcia, natomiast w przypadku postępowania negatywnego, że nigdy nie miało ono miejsca.

Jako oznakę pozytywnych skutków procesu wychowania do rekreacji fizycznej przyjęto deklaracje uczestnictwa w sporcie, turystyce po zakończeniu studiów, a także podjęcie dobrowolnej aktywności sportowej, turystycznej podczas studiów, po zakończeniu obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego.

Wyniki badań

Nauczycielom wychowania fizycznego, w opinii badanych studentów, łatwiej przychodzi powstrzymanie się od zachowań negatywnych, nagannych ($\bar{x} = 1,4$), niż dokonywanie tych pozytywnych, oczekiwanych ($\bar{x} = 0,7$). Tabela 1 charakteryzuje postępowanie nauczyciela podczas kontaktów ze studentami. Im średnia arytmetyczna w poszczególnych grupach zachowań bliższa jest wartości 2,0, tym więcej cech oddziaływania demokratycznego odnajdujemy w jego pracy. Częściej taka tendencja ma miejsce w wyrażaniu

kar i odnoszenia się nauczyciela do studentów niż w przypadku podejmowania wspólnych decyzji i traktowania opinii młodzieży studiującej.

Tabela 1. Nasilenie demokratyzmu w postępowaniu nauczycieli wychowania fizycznego w opinii badanych studentów

Postępowanie nauczyciela	Nasilenie demokratyzmu w ocenie studentów	
	$\bar{x}$	s
sposób wyrażania sankcji	1,3	0,7
sposób traktowania opinii studentów	0,85	0,7
sposób podejmowania decyzji	0,9	0,9
sposób odnoszenia się do studentów	1,3	0,7

Sposób wyrażania sankcji

Nauczyciel dla podniesienia efektywności swojej pracy powinien przedstawić wychowankom jasne oczekiwania i wykazać się konsekwencją w ich egzekwowaniu, sprawiedliwie karząc i nagradzając (Cothran i wsp. 2003).

W opinii blisko połowy studentów (47%) nauczyciel często udzielał pochwał za właściwe wykonanie zadania, a co dziesiąty miał do czynienia z nauczycielami, którzy nigdy takich pochwał nie wyrażali (9,8%). Wychowawca powinien, oprócz udzielania pochwał, zauważać także złe zachowania i reagować na nie w odpowiedni sposób. Według 72,8% respondentów nauczyciel wf, z którym mieli do czynienia podczas studiów, chcąc ukarać ćwiczącego nigdy go nie ośmieszał, nie drwił z niego przed grupą. 2/3 młodzieży nigdy nie widziało, aby nauczyciel ukarał studenta nie dając mu możliwości usprawiedliwienia się (64,9%), a 3/4 nie spotkało się z reakcją polegającą na wyrzuceniu ćwiczącego z boiska, czy z sali gimnastycznej (74,7%). W każdym z trzech powyższych przypadków wyrażania sankcji mniej niż 4% respondentów spotkało się z takimi zachowaniami często.

Sposób odnoszenia się do studentów

Jeżeli nauczyciel traktuje swoich podopiecznych źle, bez szacunku, to nie może oczekiwać szacunku dla siebie. Jeśli nauczyciel wzbudzi zaufanie wśród swoich wychowanków, to oni będą miłsi dla niego, będą go szanować (Cothran i wsp. 2003).

Według 80,3% studentów nauczyciel często lub zawsze rozmawiał z nimi ciepło, serdecznie. Nauczyciele w różnym stopniu pozostawiają swobodę swoim wychowankom podczas zajęć – co piąty z nich czynił to często (19,9%), co trzeci rzadko (32,1%), a 8,9% nigdy. Blisko 2/3 młodzieży studiującej nigdy

nie spotkało się z wrogością nauczyciela wobec siebie lub innych osób uczestniczących w wychowaniu fizycznym (64,3%) i nigdy nie miało do czynienia z nauczycielem, który dyskutowałby z nimi w sposób złośliwy, ironiczny (64,5%). Ponad połowa respondentów nigdy nie spotkała prowadzącego zajęcia, który starał się całkowicie kontrolować postępowanie studentów, krępując w ten sposób ich inicjatywę (55,3%). W oczach co piątego studenta nauczyciel utrzymywał porządek podczas zajęć tylko poprzez zakazy i nakazy (21%). Mniej niż 6% badanych uczestniczyło w kulturze fizycznej w uczelni spotykając na swojej drodze nauczycieli często wrogo nastawionych do studentów, ironicznych, złośliwych i krępujących ich działania.

Sposób podejmowania decyzji

Kiedy uczniowie, studenci są włączeni w proces podejmowania decyzji, to udział w zajęciach jest dla nich przyjemniejszy (Carlson 1995, Dayson 1995), a tym samym nauczyciel może łatwiej odnieść sukces wychowawczy.

Blisko połowa badanej młodzieży uważa, że nauczyciel często starał się uzasadniać swoje decyzje (47,6%), często przy ich podejmowaniu brał pod uwagę życzenia studentów (46,5%) i często zachęcał ich do samodzielnego podejmowania inicjatywy w podejmowaniu decyzji (46,2%). Wychowawcy, w opinii co trzeciego studenta, rzadko (33,5%) lub nigdy (34,9%) upierają się przy samodzielnym, odgórnym podejmowaniu decyzji. Według 16,1% respondentów nauczyciele często lub zawsze żądają natychmiastowego i bezwzględnego podporządkowania się swoim postanowieniom i jasno stawiają sprawę, że tylko oni rządzą na zajęciach wychowania fizycznego (14,2%).

Sposób traktowania opinii studentów

Nauczyciel wychowania fizycznego w szkole wyższej często popiera pomysły studentów, które ci chcieliby realizować podczas zajęć (52%), jest gotowy zmienić zdanie, jeśli studenci przekonają go do swoich racji (38,3%), stara się przedyskutować problemy, co do których ma inne zdanie niż młodzież (39,7%), a także zezwala swoim podopiecznym wyrażać poglądy i opinie niezgodne z jego poglądami (47%). Tylko 1/3 respondentów wyraziła opinię, że nigdy nie byli zmuszani do uznania poglądów nauczyciela (32,1%), a 42,3% badanych stwierdziło, że ich życzenia i możliwości nigdy nie były brane pod uwagę.

Nie jest możliwe w praktyce wyodrębnienie „czystego” stylu demokratycznego czy autokratycznego (Bielski 1996, Janowski 1974, Przetacznik-Gierowska, Włodarski 1994), ale im mniej punktów (w skali od 0 do 96) otrzymujemy z analizy poszczególnych ankiet, tym styl oddziaływania wychowawczego bardziej zbliża się ku autokracji.

Wyznaczając metodą odchyień ćwiartkowych kwartył pierwszy ($Q_1 = 62$) i kwartył trzeci ($Q_3 = 79,75$) otrzymujemy podział na cztery w przybliżeniu

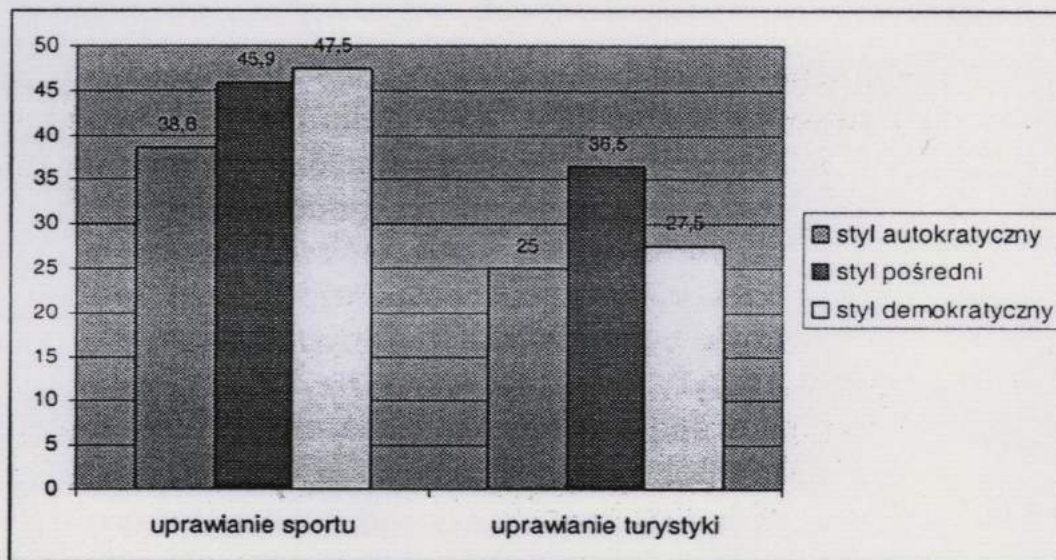
równe części badanej próby – według którego postępowanie 27,8% badanych nauczycieli jest w największym stopniu zbliżone do autokratycznego stylu oddziaływania wychowawczego, 25,3% do stylu demokratycznego, a 46,9% reprezentuje cechy stylu pośredniego. Celowo mówimy o „postępowaniu zbliżonym do autokratycznego czy demokratycznego”, bo bardzo trudno jest arbitralnie wyznaczyć granicę punktową, od której miałyby się dany styl zaczynać. Można się jedynie zgodzić z tym, że im mniej punktów w przeprowadzonej analizie tym bardziej zbliżamy się do autokratycznego kierowania grupą, a im tych punktów więcej – do demokratycznego.

Ponieważ styl liberalny (wolnej ręki) jest odbierany jako nieumiejętność radzenia sobie z grupą, a ponadto brak w nim elementów oddziaływania wychowawczego (Przetacznik-Gierowska, Włodarski 1994), to będziemy używać pojęcia „styl pośredni” nie jako odrębnego stylu oddziaływania wychowawczego, ale jako sposób kierowania grupą łączący dwa zasadnicze style i mający cechy zarówno postępowania demokratycznego jak i autokratycznego, bez zdecydowanej przewagi jednego z nich.

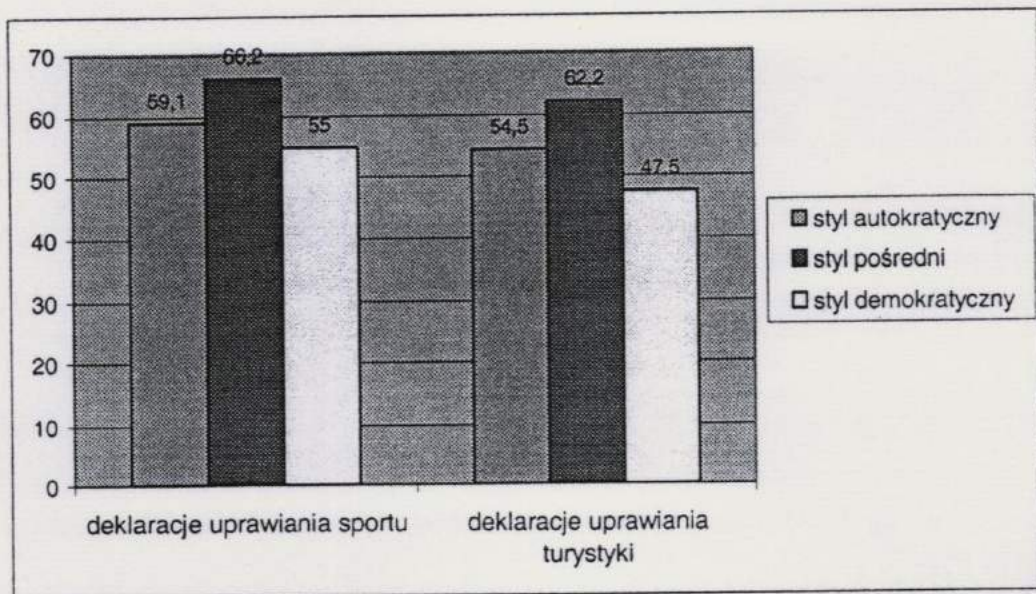
Minimalna ilość punktów wśród badanych studentów oceniających swoich wychowawców to 27, maksymalna 94, a średnia 69.

Deklaracje studentów dotyczące przyszłego uczestnictwa w rekreacji fizycznej jak i podjęcie takiego uczestnictwa jeszcze podczas studiów, ale po zakończeniu obligatoryjnych zajęć wf nie potwierdzają przyjętego założenia, że im styl oddziaływania wychowawczego bardziej zmierza w kierunku demokratycznym, tym większa jest skuteczność procesu przygotowania studentów do uczestnictwa w rekreacji fizycznej w przyszłości.

Młodzież uczestnicząca w zajęciach prowadzonych w sposób demokratyczny najrzadziej wyraża chęć uprawiania sportu czy turystyki w przyszłości (rycina 1).

Ryc. 1. Deklaracje uczestnictwa studentów w kulturze fizycznej po zakończeniu edukacji

Ryc. 2. Uczestnictwo studentów w kulturze fizycznej podczas studiów, po zakończeniu obowiązkowego wychowania fizycznego

Tylko w przypadku podjęcia aktywności sportowej po ustaniu obowiązku uczęszczania na zajęcia wf można zgodzić się z twierdzeniem, że wraz ze wzrostem zachowań nauczycieli o charakterze demokratycznym w stylu kierowania grupą wzrasta liczba młodzieży uprawiającej sport (rycina 2). Choć demokratyczny styl oddziaływania wychowawczego nieznacznie częściej skutkuje późniejszym uczestnictwem studentów w turystyce niż styl autokratyczny, to jednak brak jest tendencji wzrostu skuteczności procesu przygotowania do uczestnictwa w kulturze fizycznej wraz z nasileniem się cech postępowania demokratycznego, czyli płynnego przejścia od stylu autokratycznego, poprzez pośredni do demokratycznego.

Podsumowanie i wnioski

Styl prowadzenia zajęć przez nauczycieli rzutuje na skuteczność wychowania fizycznego, a jak pisze Łobocki (2004), demokratyczny styl kierowania wychowawczego jest koniecznym warunkiem skutecznego wychowania. Mimo to hipoteza, stanowiąca o wzroście skuteczności procesu przygotowania studentów do uczestnictwa w rekreacji fizycznej wraz ze wzrostem demokratyzmu w stylu oddziaływania wychowawczego nauczycieli wf, nie została potwierdzona.

Na podstawie otrzymanych wyników badań można wysunąć wnioski:

1. Studenci uczestniczący w wychowaniu fizycznym, podczas których nauczyciel kierował grupą w sposób demokratyczny najczęściej uprawiają sport po zakończeniu zajęć obowiązkowych, ale najrzadziej deklarują uczestnictwo w kulturze fizycznej po zakończeniu nauki.

2. Wśród badanych studentów brak jest ukształtowanych trwale pozytywnych postaw wobec kultury fizycznej, gwarantujących aktywne uczestnictwo w rekreacji fizycznej po zakończeniu edukacji.

3. Nie można zgodzić się z opinią, że jedynie demokratyczny styl oddziaływania wychowawczego jest warunkiem skuteczności wychowania. Wydaje się, że nauczyciel, w zależności od zastanej sytuacji, charakterystyki grypy, czynników zewnętrznych, musi posiadać umiejętność dozowania zachowań demokratycznych w postępowaniu z grupą.

4. Nauczycielom wychowania fizycznego podczas kierowania grupą łatwiej przychodzi powstrzymywanie się od zachowań negatywnych, nagannych (np. ośmieszanie wychowanków, nieuzasadnione karanie, ironizowanie, wrogie nastawienie), niż dokonywanie tych pozytywnych, oczekiwanych, wymagających wysiłku podjęcia współpracy z grupą (np. uzasadnianie swoich poleceń, dyskusowanie o rozbieżnościach poglądów).

Piśmiennictwo

1. Bielski J. (1996) Uwarunkowania efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego, WSP, Kielce
2. Carlson T. B. (1995) We hate gym: Student alienation from physical education, „Journal of Teaching in Physical Education”, 14, 467–477.
3. Cothran D. J., Kulinna P. H., Garrahy D. A. (2003) „This is kind of giving a secret away...”: student’s perspectives on effective class management, „Teaching and Teacher Education”, 19, 435-444.
4. Dyson B. P. (1995) Students’ voices in two alternative elementary physical education programs, „Journal of Teaching in Physical Education”, 14, 394–407.
5. Janowski A. (1974) Kierowanie wychowawcze w toku lekcji, PWN, Warszawa
6. Łobocki M. (2004) Teoria wychowania w zarysie, „Impuls”, Kraków
7. Mika S. (1998) Psychologia społeczna dla nauczycieli, „Żak”, Warszawa
8. Muszyński H. (1964) Wychowanie moralne w zespole, PZWS, Warszawa
9. Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z. (1994) Psychologia wychowawcza T.2, PWN, Warszawa
10. Rutkowska E., Fijewski A. (1992) Prospekcja w wychowaniu fizycznym młodzieży akademickiej na przykładzie studentów medycyny, R. Przewęda (red.), Wychowanie fizyczne w Polsce, AWF, Warszawa
11. Strzyżewski S. (1996) Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej, WSiP, Warszawa
12. Zalewska D.A. (1983) Style oddziaływań wychowawczych a osiągnięcia szkolne uczniów zdolnych, [w:] L. Wołoszynowa (red.), Materiały do nauczania psychologii. Seria II, t. 10, PWN, Warszawa

**Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im. Papieża Jana Pawła II
w Białej Podlaskiej**

TEORIA I PRAKTYKA REKREACJI RUCHOWEJ

**Redakcja:
Danuta Nałęcka
Mieczysław Bytniewski**

**Biała Podlaska
2006**